

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Op zoek naar Faro

*Een persoonlijke ontdekkingsstocht naar de betekenis
van een Europees verdrag*

Blogs Alma Hoekstra, de Erfgoedstem

Inhoud

Voorwoord	3
Blog 1 Faro, waar gaan we heen?	4
Blog 2 Waarom beschermen we erfgoed?	5
Blog 3 Dit erfgoed is van mij	6
Blog 4 Wat is erfgoed? Of, wat kán het zijn?	7
Blog 5 Archeologie, van scherven likken tot therapie	8
Blog 6 It hoeft net oars	9
Blog 7 Voetballen of toch kantklossen?	10
Blog 8 Wat kan de koningin van de ivoren toren leren van planologie	11
Blog 9 Back to basics	13

Voorwoord

Nederland staat aan de vooravond van de ondertekening van het Verdrag van Faro. Dit verdrag van de Raad van Europa uit 2005 draagt de intrigerende titel ‘de waarde van cultureel erfgoed voor de samenleving’. Maar wat is precies de gedachte achter het verdrag? Wat betekent het concreet in de praktijk? Alma Hoekstra, een 24-jarige liefhebster van alles wat oud is, ging op zoek naar antwoorden. Onbevangen en nieuwsgierig sloeg zij voor haar onbekende paden in en bevroeg tal van interessante projecten en personen die ze onderweg tegen kwam. Deze publicatie is een bundeling van de blogs die ze schreef over haar zoektocht.

De eerste berichtgeving over de intentie van Nederland om het verdrag te tekenen bekeek zij met enige argwaan. Zij vreesde voor de inhoud van haar vak. Van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed kreeg zij de opdracht om haar vragen voor te leggen aan collega-erfgoedzorgers en strijdbare burgers. In de gesprekken met hen ontdekte zij de maatschappelijke relevantie van het verdrag. Ook merkte zij hoezeer het gedachtegoed al leeft en vorm begint te krijgen

Over de auteur

Alma Hoekstra studeert architectuurgeschiedenis aan de Vrije Universiteit in Amsterdam en is sinds februari 2020 hoofdredacteur van het digitale platform De Erfgoedstem.

in de dagelijkse erfgoedpraktijk. De spontaniteit in haar zoektocht is een uitnodiging aan de lezer om ook bij zichzelf te rade te gaan. Wat betekent Faro voor mij?

Veel leesplezier,

Michaëla Hanssen
Namens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Blog 1

Faro, waar gaan we heen?

Foto: Erfgoedstem

Beste bloglezers,

Misschien hadden jullie het niet verwacht, maar zelfs erfgoed gaat met zijn tijd mee. De erfgoedwereld is namelijk al een tijdje terug begonnen aan de afdaling uit de ivoren toren. Nederlandse erfgoedorganisaties proberen hun blik te verruimen door middel van participatie en discussie. Zo moeten verschillende ideeën over erfgoed worden meegenomen in beslissingen. Niet alleen de mening van de professional telt, maar nu ook die van de buurtbewoner.

Tijdens mijn eerdere studie Planologie (BA) leerde ik veel over deze 'bottom-uptrend'. Ik begon mijn studie met het idee dat ik vanaf de tekentafel hele steden zou mogen ontwerpen, maar na afloop bleek dat ik als planoloog vooral buurtbarbecues ging organiseren om de bewoners te betrekken bij nieuwe plannen.

Nu ik ben overgestapt naar erfgoed, merk ik dat wij op diezelfde toer gaan. En dat is niet verwonderlijk, het blijkt een algemene trend te zijn waarbij burgers steeds meer verantwoordelijkheden en daarmee ook zeggenschap krijgen.

In 2005 is in de Portugese stad Faro een Europees verdrag opgesteld dat past bij deze trend. Dit [Verdrag van Faro](#) benadrukt de maatschappelijke en verbindende waarde van erfgoed en het belang van participatie. Faro is al door heel wat landen uit Europa ondertekend. Ook Nederland heeft voornemens om het verdrag te ondertekenen. Op verzoek van minister Van Engelshoven (OCW) wordt onderzocht wat Faro voor ons land kan betekenen.

Als liefhebber van alles wat oud is, keek ik eerst een beetje met argwaan naar dit verdrag. Wat is dit voor meeloop-

gedrag?, dacht ik treurig. Wat gebeurt er met al die erfgoedprofessionals? Mogen die net als planologen voortaan ook alleen barbecues gaan organiseren?

Maar hoe meer ik me erin ging verdiepen, hoe relevanter ik dit verdrag vond worden. Het lijkt te passen bij de huidige discussies die ik als hoofdredacteur van de Erfgoedstem volg, zoals die over Zwarte Piet en de beladen standbeelden. Erfgoed wordt niet langer alleen geassocieerd met een oude kerk of een villa van een hoge pief. Het is iets persoonlijks geworden dat kan worden ingezet als middel om een geliefd object of gewoonte te behouden.

Toch blijf ik nog met een heleboel vragen zitten. Wat betekent het voor de erfgoedsector als Nederland zo'n verdrag ondertekent? Wat gebeurt er met de baan van de erfgoedprofessional? Kunnen zij alvast kooltjes gaan inslaan voor de volgende buurtbijeenkomst? En in hoeverre voldoen wij nu al aan de aanbevelingen van het verdrag?

Om hier achter te komen ga ik in dit blog op onderzoek uit. De komende tijd zal ik veel leeswerk verrichten, op stap gaan om erfgoedliefhebbers te ontmoeten (zo ver dat mogelijk is) en interviews doen. Zo hoop ik jullie mee te nemen op de zoektocht van mijn nostalgische ziel naar dit nieuwe en nog onbekende Faro.

Groet,
Alma

Blog 2

Waarom beschermen we erfgoed?

Foto: Erfgoedstem

Het is week 2 en ik ben op mijn laptopje op zoek naar informatie over het Verdrag van Faro. Op [YouTube](#) kom ik een aardig filmpje tegen van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) waarin Michaëla Hanssen het verdrag aan ‘de leek’ uitlegt.

Volgens Michaëla gaat Faro (onder andere) over de vraag: Waarom moeten we cultureel erfgoed bewaren?

Ja, waarom eigenlijk?

Nou, omdat veel oude gebouwen zo ontzettend mooi zijn! Dat is het antwoord dat als eerste bij mij opkomt. Ik kan geweldig goed genieten van de schoonheid van Jugendstil-geveltjes, middeleeuwse straatjes en barokke pleinen. Daarentegen irriteer ik me enorm aan de grauwe blokken die nu uit de grond verrijzen. En aan het gebrek aan fontein in stedenbouwkundige plannen (ik ben groot voorstander van fontein: ze zijn mooi, geven een fijn geluid en helpen ook nog eens bij waterberging). Maar tegelijkertijd vind ik het ook belangrijk dat wederopbouw-erfgoed wordt beschermd, terwijl ik dat niet per se als ‘mooi’ zou omschrijven. Het ligt dus allemaal wat gecompliceerder dan ik in eerst instantie dacht.

Schoonheid

Überhaupt is schoonheid een gevoelig onderwerp in de erfgoedsector. Tijdens een werkgroep (ik studeer aan de Vrije Universiteit) discussieerden we over de Frauenkirche in Dresden. Deze kerk werd platgebombardeerd in de Tweede Wereldoorlog en na de oorlog weer helemaal opgebouwd. Ik zei dat ik daar erg blij mee ben, omdat het zo’n prachtige kerk is. Dit antwoord viel niet in goede aarde.

Schoonheid was geen reden voor heropbouw en ook zeker niet voor een monumentale status, volgens mijn docent. “Want schoonheid is subjectief.” Daar had ze helemaal gelijk

in. Mooi betekent voor mij kroonluchters en kanten kledjes, maar voor veel Nederlanders is dit kitsch. Toch denk ik dat de erfgoedprofessional niet zo hard moet zijn tegen de subjectiviteit van schoonheid. Zeker niet in het kader van Faro. Ik verwacht namelijk dat veel mensen het met mij eens zijn dat, of dat nou ligt aan vormgeving, nostalgie of de ouderdom zelf, oude gebouwen veel mooier zijn dan nieuwe. Voor velen zal dit dan ook de reden zijn dat zij zich interesseren voor erfgoed.

Erfgoedprofessional, denk aan je achterban!

Nostalgie

Frans Schouten gaf aan zijn lezers dezelfde boodschap. Hij schreef voor het tijdschrift van Heemschut (september 2020) een interessant artikel over nostalgie.

Ook zo’n subjectief onderwerp dat de erfgoedprofessional het liefst vermijdt. Schouten schrijft dat, volgens een onderzoek van het Nederlandse Instituut voor Publieke Opinie, 70 procent van de erfgoedliefhebbers een nostalgische houding heeft ten opzichte van het verleden. Schoutens conclusie: “We zullen moeten leren leven met nostalgie.”

De erfgoedprofessional zal ook moeten leren leven met het (subjectieve) antwoord van de erfgoedliefhebber op de vraag: Waarom vindt u dat erfgoed beschermd moet worden? Niemand zal hier hetzelfde op antwoorden.

Mijn vriend Jasper zegt dat hij erfgoed sfeervol vindt. Mijn geneeskundebuurmeisje “weet het zo gauw eigenlijk niet” en de café-eigenaar op de hoek antwoordde: “Wat schaars is, moet je koesteren.”

Groet,
Alma

Blog 3

Dit erfgoed is van mij

Fotograaf: Jasper van Doeselaar

Michaëla Hanssen gaat door in de [video](#) van de RCE over het Verdrag van Faro: “...het idee is om het erfgoed terug te geven aan de burger”.

Nou, kom maar op met Paleis Het Loo, ik kies alvast mijn slaapkamer uit. Maar zo wordt het vast niet bedoeld. Paleis Het Loo heeft waarschijnlijk geen 17 miljoen slaapkamers en ik wil mijn hemelbed echt niet gaan delen met nog honderden andere ‘burgers’.

Erfgoed als ‘middel’

Maar hoe dan wel? Hoe geven we erfgoed terug aan de burger? Bij deze vraag moet ik vooral denken aan de rellen om de koloniale beelden van afgelopen tijd. Naar mijn idee gunde een jaar geleden niemand die ‘heldhaftige’ mannen een blik waardig. Nu zijn ze plotseling onderdeel van de identiteit van de één en kan de ander ze niet meer uitstaan. Gaat deze strijd wel over standbeelden? Of over iets veel groters? De beelden lijken, net zoals Zwarte Piet, schilderijen met naakt en de Gouden Koets, mascottes te worden in een strijd over de Nederlandse identiteit. Het is erfgoed dat gebruikt wordt als middel, een middel om maatschappelijke doelen te verwezenlijken... daar komen we weer bij het Verdrag van Faro!

Wie kiest de monumenten?

Maar hoe zit het met erfgoed dat wat standvastiger is? Hoe geven we gebouwd erfgoed terug aan de burger? Het idee van Gertjan de Boer, beleidsmedewerker Cultuurhistorie bij gemeente De Ronde Venen, lijkt me een inspirerend voorbeeld.

Voor mijn eerste [interview](#) (ik ben gevraagd door de RCE om twaalf interviews te doen) bel ik daarom met hem. Volgens Gertjan heeft iedereen onbewust wel wat met gebouwd erfgoed. Waarom zou anders iedereen tijdens de vakantie naar historische steden gaan? Mensen zijn zich daar alleen niet van bewust. Onder andere om dat bewustzijn te vergroten, is Gertjan een project gestart waarbij hij inwoners gemeentelijke monumenten laat aanwijzen.

Identiteit lijkt ook hier een grote rol te spelen: mensen kiezen hun eigen gebouw of gebouwen uit hun eigen dorp. Wiesje, die bij het project optreedt als non-professionele erfgoedkenner, vindt dat inwoners prima monumenten kunnen aanwijzen: “Wij voelen er wat bij, wij hebben er een band mee.”

Ik word een beetje bezorgd, heb ik dan als (toekomstige) architectuurhistoricus helemaal geen rol meer? Gertjan weet me gerust te stellen: “Alleen de professional weet wat mensen óók in de toekomst belangrijk gaan vinden.” Pfoee, gelukkig, dan zie ik het leven als architectuurhistoricus toch nog wel zitten.

Is het nog wel nodig om erfgoed terug te geven aan de burger? Ieder heeft al zijn eigen mooiste gebouw, dorp of stad, zijn eigen traditie waar hij trots op is. Erfgoed is al van ons, als wij maar zelf bedenken wat dat dan is.

Groet,
Alma

Fotograaf: Jasper van Doeselaar

Blog 4

Wat is erfgoed? Of, wat kán het zijn?

Onderzoek doen naar het Verdrag van Faro betekent veel belletjes, overleggen en vergaderingen. De onlinebijeenkomsten gaven me vierkante ogen en een harde kont, maar gelukkig ook veel nieuwe kennis.

Kamasutra

Tijdens een van de vergaderingen gingen we in op de vraag wat erfgoed eigenlijk is, of wat het kán zijn. Het gesprek sprong van beleidsmatige en conceptuele ideeën naar het rollen van een joint en Kamasutra-standjes. "Ik had nou nooit gedacht dat we het over dit soort onderwerpen zouden hebben", merkte iemand op. En dat was een zeer rake opmerking. Ik verwonder me geregeld over het bijzondere immateriële erfgoed dat ik tegenkom. Zoals bijvoorbeeld het eten van stamppot, het Noordwijkerhouts 'tonknuppelen' en last but not least: een groep kampeerders in Wijk aan Zee die hun camping hebben laten benoemen tot immaterieel erfgoed, als protest tegen plannen voor nieuwbouw op het campingterrein. '77 gezinnen bezoeken de camping al sinds 1947', lees ik over de camping. Dat is inderdaad een hele prestatie, maar is het ook erfgoed?

Misbruik?

Wordt cultureel erfgoed misschien een beetje misbruikt? Dat vraag ik me de laatste tijd vaak af. Op Twitter kom ik regelmatig berichten tegen over de erfgoedstatus én daardoor onaantastbare status van Zwarte Piet (Sinterklaas én Zwarte Piet zijn sinds 2015 immaterieel erfgoed). Of berichten van mensen die voorstellen om roken en prostitutie ook tot cultureel erfgoed te benoemen. De reden? Het bestaat al zo lang, dus dat kan écht niet verdwijnen.

Is een 'lang bestaan' dan de doorslaggevende factor om als erfgoed erkend te worden? En hoelang is lang? Over

Hoelang gesproken (dit grapje mag vast niet meer): onlangs is de Chinees-Indische restaurantcultuur ook immaterieel erfgoed geworden. Dat was een hele opluchting, want er zijn al heel wat 'China Delights' verdwenen uit het Nederlandse straatbeeld. Is bedreiging of schaarste dan een reden voor een benoeming?

Zoveel vragen...

Zoveel vragen... Ik besloot het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland te bellen, in hoop voor opheldering. En wat bleek? Ik had al die tijd verkeerd geredeneerd. Ik heb gedacht als een architectuurhistoricus. Een erfgoedexpert kiest de gebouwen uit die een monumentale status krijgen en daarmee zijn die gebouwen bij de wet beschermd. Bij immaterieel erfgoed is het precies andersom: een beoefenaar van een traditie bepaalt zelf of zijn of haar traditie erfgoed is. En wanneer deze traditie op de website van het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland komt te staan, betekent dit verder niks. Het immateriële erfgoed is daarmee niet wettelijk beschermd. DúS kan de status van immaterieel erfgoed überhaupt niet misbruikt worden. Ook al is Zwarte Piet immaterieel erfgoed, het zou alsnog kunnen dat hij binnenkort óók in de herfst in Spanje zal moet blijven.

Met deze kennis keek ik ineens met een hele andere blik naar de camping in Wijk aan Zee. Als de erfgoedstatus geen bescherming heeft kunnen bieden, wat dan wel? Lees [hier](#) het interview met Sylvia Borg van camping Aardenburg in Wijk aan Zee en Pieter van Rooij van het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland.

Groet,
Alma

Blog 5

Archeologie, van scherven likken tot therapie

De afgelopen tijd heb ik me verdiept in de archeologie. Dat is voor mij nog een vrij onbekend terrein. Wel heb ik als kind, zoals zovelen, een periode gehad dat ik archeoloog wilde worden. Met een door de zon gebruide huid en een schep in mijn hand grote Romeinse steden ontdekken, zo stelde ik me het leven als archeoloog voor. In de brugklas maakten we een uitstapje naar Museum Het Valkhof in Nijmegen. Daar gaf een échte archeoloog uitleg over haar baan. Het bleek anders te zijn dan ik dacht. Ze vertelde dat ze elke dag in een laboratorium zat te voelen, ruiken en likken aan scherven om te bepalen hoe oud ze zijn. Toen een van mijn klasgenoten aan een scherf likte, die later van een oude wc-pot afkomstig bleek, was het voor mij meteen klaar met de archeologie.

Nu ik voor de Erfgoedstem werk kom ik archeologie – in de vorm van nieuwsberichten – weer tegen en voel ik mijn hart af en toe sneller kloppen bij een spannende ontdekking. Is dat misschien ook de kracht van de archeologie? De sensatie, het griezelige, het romantische... Mijn baas Herbert-Jan heeft het dan over de drie g's: geraamtes, geheime gangen en goud.

Gemeenschapsarcheologie

Maar op mijn spannende ontdekkingstocht naar het land van Faro, na het openen van tombes en gevechten met mummies, stuitte ik op een nog veel sensationelere vorm van archeologie: de gemeenschapsarcheologie. Deze vorm is vanuit Engeland naar Nederland komen overwaaien. Het idee is dat archeologen onderzoek doen in samenwerking met lokale bewoners en dat daardoor de band tussen de bewoners versterkt wordt. Er wordt zelfs gezegd dat gemeenschapsarcheologie maatschappelijke problemen zou oplossen... Wat?

Hier wil ik meer over weten. In NRC lees ik een artikel van Theo Toebosch uit 2015. Hij schrijft over een archeologieproject waarbij getraumatiseerde oorlogsveteranen helpen met opgravingen bij Waterloo. Volgens de initiatiefnemer heeft het project twee doelen: 'Het begrip van de Slag bij Waterloo vergroten door archeologie én Britse oorlogsveteranen met handicap of posttraumatische stressstoornis laten meedoen om hen zo weer vertrouwen in zichzelf te geven.' Uit het artikel wordt duidelijk dat door de kennis van de veteranen nieuwe bevindingen worden gedaan. Wat de veteranen zelf

aan de 'therapeutische opgraving' hebben, blijft een beetje vaag. Ze komen in ieder geval hun huis weer uit.

Ook liet ik me inlichten door archeoloog Evert van Ginkel. "Gemeenschapsarcheologie is een sympathiek idee. Omdat archeologisch onderzoek uit gemeenschapsgeld wordt bekostigd, hebben archeologen een maatschappelijke taak: verantwoording afleggen over hun werk. Als je dat verder doortrekt, zouden ze ook dingen moeten onderzoeken die de maatschappij wil weten, en dan ook samen mét die maatschappij." Maar in de praktijk is het allemaal wat lastiger, vertelt Evert. "Je kunt als leek niet zomaar gaan opgraven, dan moet je er eerst over leren. Die studie archeologie is er niet voor niets. Veel mensen vinden opgraven leuk, maar weinigen maken daar een serieuze hobby van. Dat is dus een kleine doelgroep." Toch ziet Evert wel een meerwaarde in gemeenschapsarcheologie, juist omdat de leek op een heel andere manier kijkt naar de archeologie. "De leek vindt dingen interessant die voor ons archeologen vaak heel onbelangrijk lijken. Ik zie daar nog wel een kans voor de gemeenschapsarcheologie. De archeoloog zal naast wetenschappelijk onderzoek ook moeten gaan kijken naar emotie."

Meer dan potten en pannen

De emotie... dan komen we dus toch weer uit bij dat spannende van goud en geraamtes. Of bij de nieuwe remake van de film 'Cleopatra'. Laat archeologen het er alsjeblieft over eens worden of Cleopatra zwart of wit was. Dan zijn we van die eeuwige discussie af.

Wat ik heb ontdekt tijdens dit uitstapje naar de archeologie, is dat archeologie eigenlijk veel meer om mensen draait dan ik altijd heb gedacht. Archeologie gaat niet alleen over potten en pannen in glazen vitrines. Het gaat om het gevoel dat die ene scherf, die verdwaalde kanonskogel, dat stukje vuursteen bij mensen opwekt. En dat werd mij maar al te duidelijk toen ik voor mijn derde interview sprak met betrokkenen van een gemeenschapsarcheologieproject in Midden-Brabant. Lees het interview [hier](#).

Groet,
Alma

Blog 6

It hoecht net oars

Het is een wereldwijd fenomeen: de stad is in trek en het platteland krimpt. Snelstijgende huizenprijzen in stedelijk gebied en leegstand en verdwijnende voorzieningen in de provincie zijn het gevolg. Volgens het Verdrag van Faro zou erfgoed een rol moeten spelen bij maatschappelijke vraagstukken. Kan erfgoed dienen als middel om krimp op het platteland tegen te gaan? Ik sprak hierover met Gijsje Stephanus. Voor haar studie Human Technology aan de Hanzehogeschool in Groningen deed zij onderzoek naar de invloed van erfgoed op de leefbaarheid van kleine dorpen. Volgens haar is het vooral de kwaliteit van een plek die telt, en daar is erfgoed onderdeel van: “Wanneer erfgoed gebruikt wordt en levendig is, zal dit de waardering voor het dorp vergroten. En hoe aantrekkelijker het dorp, hoe meer mensen er zullen komen wonen.”

Het platteland is geen vreemde voor mij. Ik ben opgegroeid in een Fries dorpje van 345 inwoners. Iedereen kent elkaar en al mijn vier klasgenoten hadden een paard. De enige voorzieningen, de frietboer en het basisschooltje waar ik op heb gezeten, zijn inmiddels verdwenen. Toch is er geen sprake van krimp. Er worden dan misschien minder kinderen geboren, maar het dorp wordt in leven gehouden door chique en gepensioneerde westerlingen met een zeilboot, die komen genieten op hun ouwe dag. En waar kan dat beter dan in het prachtige Friesland waar volop levend erfgoed is? De Friese taal, sûkerbôle, de elf steden, Fryske hynders, skûtsjesilen... al dat erfgoed maakt de Friezen trots en de provincie aantrekkelijk. Zou Gijsje gelijk hebben?

Een dorp waar erfgoed zeker wordt ingezet om de leefbaarheid te vergroten is het Groningse Kloosterburen. In dit dorp bevond zich in de middeleeuwen een klooster. Hoewel daar nog maar weinig tastbaars van over is, wordt het immateriële erfgoed, ‘de kloostergedachte’, gebruikt als inspiratiebron om het dorp aantrekkelijk en leefbaar te houden. Volgens de kloostergedachte moet alles met elkaar verbonden zijn. Die gedachte werd toegepast op de verschillende zorginstellingen die dreigden om te vallen. Bejaarden-, gehandicapten- en jeugdzorg wordt nu door één team gedaan, zodat ze naast elkaar kunnen blijven bestaan. Daarnaast is het kloosterterrein omgetoverd tot gemeenschapstuin en de oude kerk

tot yogaschool. En het werkt: in tegenstelling tot andere dorpen in de omgeving groeit Kloosterburen. En net als in mijn dorp, zijn de nieuwe bewoners stedelingen uit het westen.

Levendig erfgoed lijkt kleine dorpen aantrekkelijk te maken voor nieuwkomers. Maar dit leidt er ook toe dat het dorpsleven verandert. Zowel in Kloosterburen als in mijn eigen dorp zorgde de komst van de stedelingen tot spanningen. Het waren onbekenden, vreemden, met hun eigen interesses, cultuur en taalgebruik. Dit was lastig voor de dorpingen die verandering eng vinden en zeer gesteld zijn op dingen die al jaren hetzelfde zijn. ‘It hoecht net oars’ (= Het hoeft niet anders) staat als motto geschreven op een van de huizen in mijn dorp.

De komst van nieuwelingen en de clash van culturen speelt niet alleen op het Nederlandse platteland. Zo kaartten architect Rem Koolhaas en NRC-correspondent Caroline de Gruyter aan dat de veranderingen op het platteland een groeiend populisme tot gevolg hebben. In het Zwitserse dorpje waar Koolhaas een vakantiehuisje had, verdween in twintig jaar de oorspronkelijke boerenbevolking. Daarvoor in de plaats kwamen rijke stedelingen en immigranten in appartementencomplexen. Wijngaarden en landbouwgrond veranderden in kantoorgebied. Volgens De Gruyter zorgen deze ontwikkelingen ervoor dat in veel gebieden de conservatieve en rechtse Zwitserse Volkspartij (UDC) de grootste is. De autochtone bevolking ziet hun oude wereld in rook opgaan. Hoe meer zij de autoriteit over hun dorpen verliezen, hoe nostalgischer en conservatiever zij worden.

Gelukkig is zowel in mijn eigen dorp als in Kloosterburen de rust wedergekeerd. De nieuwkomers zijn geaccepteerd. Misschien wel omdat wordt ingezien dat zij niet alleen een last zijn, maar ook een inkomstenbron én een manier om het platteland in leven te houden. Levend erfgoed werkt als lokmiddel, maar de autochtone bevolking zal moeten accepteren dat de nieuwkomer naast een bijdrage, ook een verandering met zich meebrengt.

Groet,
Alma

Blog 7

Voetballen of toch kantklossen?

Fotograaf: Jasper van Doeseelaar ©

Zes interviews achter de rug en vijf gepubliceerd... het is tijd voor een tussenstand. Drie maanden geleden begon ik met mijn zoektocht naar het Verdrag van Faro, nog onwetend en met een licht wantrouwen. Veertien telefoongesprekken met betrokkenen van participatie- of burgerinitiatiefprojecten later, ben ik wijzer en ook zeker een stuk minder wantrouwend geworden.

Hoeveel kritische vragen ik ook had en nog steeds heb: van de telefoongesprekken werd ik blij. Veertien verschillende mensen en veertien verschillende gesprekken: van zeer terughoudend en correct naar openhartig en zelfs langdradig (naderhand wist ik alles over Auschwitz – plus de akelige details die ik eigenlijk niet wilde weten – en hoe relaxt de jaren 70 wel niet waren). Maar wat ze gemeen hadden was dat ik door elk gesprek weer iets nieuws leerde. Ze verbreedden mijn blik op wat erfgoed eigenlijk is en soms gaven ze zelfs antwoord op mijn meest prangende vragen.

Zo vraag ik me af, en daarin sta ik zeker niet alleen, wat de maatschappelijke meerwaarde van erfgoed is. Het Verdrag van Faro stelt dat erfgoed een middel kan zijn om maatschappelijke doelen te verwezenlijken, zoals sociale cohesie. Op de website van de RCE staat geschreven: 'Denk aan mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt die samen werken aan het onderhoud van een fort. Of bijvoorbeeld de Sint Maartensviering in Utrecht die zorgt voor sociale cohesie omdat verschillende groepen met elkaar in contact komen.' Maar zouden die mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt niet net zo goed samen kunnen gaan tuinieren? Of die verschillende groepen uit Utrecht samen kunnen gaan voetballen?

Wat onderscheidt erfgoed? Wat maakt het anders dan andere activiteiten? Waarom moet juist erfgoed ingezet worden om de band tussen mensen te versterken? Een paar telefoongesprekken gaven mij meer duidelijkheid.

Het [gemeenschapsarcheologieproject CARE](#), waarbij archeologen samen met dorpelingen opgravingen doen, had zeker een positief maatschappelijk effect. De bewoners hadden een gezellige en leerzame middag en bespraken samen hun vondsten. Maar kan door middel van gemeen-

schapsarcheologie echt een maatschappelijke doel worden verwezenlijkt? vroeg ik aan de betrokken psycholoog. "Ik ben nog bezig met mijn onderzoek en daar kan ik niks over zeggen", antwoordde ze. Teleurgesteld hing ik op.

Tijdens het [interview](#) met het Groningse dorp Kloosterburen, kreeg ik meer te horen. "Spreek ik met Gijsje Stephanus? Jij hebt toch onderzoek gedaan naar het effect van erfgoed op de leefbaarheid van kleine dorpen?" Volgens Gijsje kan erfgoed wel degelijk zorgen voor het versterken van sociale cohesie, omdat erfgoed uniek is. Een voetbalwedstrijd is overal hetzelfde, maar de geschiedenis van een buurt, de kerk van een dorp of de traditie van een streek is overal anders. Mensen zijn trots en voelen zich verantwoordelijk voor hun eigen unieke erfgoed en dat verbindt ze.

Dat klinkt inderdaad logisch. "Maar hoe zit het in buurten waar veel migranten wonen, waar contact met de burens en het thuisgevoel niet zo vanzelfsprekend zijn?" vroeg ik over de telefoon aan Vanja Treffers. Vanja organiseert kunstworkshops en erfgoeduitjes voor de zeer diverse bewoners van de Haagse 'krachtwijk' Transvaal. Wat ik opmaakte uit het gesprek is dat het de persoonlijke verhalen en discussies zijn die ervoor zorgen dat de buurtbewoners elkaar beter leren kennen en accepteren. Bezig zijn met erfgoed en kunst inspireert tot die persoonlijke verhalen. Associaties bij een bepaald monument, een levensverhaal bij een oude foto, een boodschap die je wilt overbrengen met je zelfgemaakte kunstwerk... De verhalen en discussies lijken diepgaander en persoonlijker dan de koetjes en kalfjes die worden besproken bij de wekelijkse Rummikubmiddag van Transvaal.

Kan ik er nu voorzichtig van uitgaan dat erfgoed verbindt? Ik hoor dat erfgoed zorgt voor trots, verantwoordelijkheidsgevoel, persoonlijke en diepgaande gesprekken... zaken die misschien inderdaad wel de sociale cohesie kunnen versterken. Ik voel een lichte opluchting en pak de telefoon weer op. "Kunt u mij doorverbinden? Zeg de voetbalwedstrijd maar af, we gaan samen kantklossen."

Groet,
Alma

A woman with long, wavy brown hair is sitting on a balcony railing, looking out over a residential building. She is wearing a purple top. The background shows a multi-story apartment building with balconies.

Blog 8

*Wat kan de koningin
van de ivoren toren
leren van planologie*

Ik zal dit nieuwe jaar beginnen met een bekentenis: ik en 'participatie' hebben een moeilijke geschiedenis. Dat zit zo: in 2013 kondigde de koning de participatiesamenleving af, in 2015 begon ik met studeren. De eerste tekst die ik, nog brak van een zomer lang feesten, voorgeschoteld kreeg ging over de participatieladder (voor degenen die hem niet kennen: op deze 'ladder' worden hiërarchisch verschillende vormen van participatie aangegeven). Heel naïef dacht ik dat ik toevallig de enige saaie tekst van mijn studie als eerste moest lezen. Daar had ik het mooi mis: mijn gehele bachelor Planologie ging over die ene participatieladder.

Na het afronden van mijn studie kon ik me eindelijk storten op wat ik echt interessant vind: mooie en vooral oude steden en architectuur. Maar weer had ik het mis. Terwijl participatie bij planologie al een uitvoerig behandeld onderwerp is, staat het in de erfgoedwereld nog in de kinderschoenen. Maar goed, als zelfs erfgoed kan veranderen, dan kan ik dat ook: de koningin van de ivoren toren (zoals ik bekendstond onder de planologiestudenten) is participatie toch best interessant gaan vinden.

Sinds september 2020 verdiep ik me in het Verdrag van Faro, dat gaat over participatie en burgerinitiatief. De erfgoedsector is, soms zonder het zelf door te hebben, al goed op gang. Maar... er zijn nog veel vragen. Zo merkte ik ook bij mijn [interview](#) met drie gemeenteambtenaren. Wanneer is participatie succesvol? Is het erg wanneer niet iedereen meedoet? Hoe kun je als gemeente burgerinitiatief stimuleren? Is het een probleem wanneer dit top-down gebeurt?

Wat kunnen we leren van de planologie?

Voor antwoorden belde ik met een masterstudente Erfgoedstudies. Ook zij heeft een bachelor Planologie gedaan, maar lette tijdens college wel goed op, kwam ik tijdens ons gesprek achter. De vragen die de erfgoedsector nu heeft, zijn in de planologie al lang beantwoord, vertelt ze. Onze collega's van ruimtelijke inrichting begonnen eind vorige eeuw te experimenteren met inspraak door de buurt en daarvan zijn de voor- en nadelen bekend. Mensen zijn langer tevreden over hun buurt en voelen zich meer verantwoordelijk voor hun omgeving, nu er geen ivoren

toren-planologen meer zijn die bedenken wat goed voor anderen is. Maar participatie kost veel tijd, geld en soms lopen de spanningen hoog op. Niet iedereen is blij met de mening van de ander. De planoloog blijft daarom nodig om de kwestie onafhankelijk te bekijken en de verschillende belangen af te wegen.

Dat spanningen hoog kunnen oplopen is ook in de erfgoedwereld te zien. Zowel bij materieel erfgoed met betrekking tot sloop of herbesteding als bij immaterieel erfgoed, wanneer het gaat over het behouden of veranderen van tradities. De erfgoedexpert blijft nodig om als scheidsrechter op te treden.

Maar dan de vragen van de monumentenambtenaren. Wat zegt de studente daarover? Nee, nee en nee: participatieprojecten hoeven niet 100% succesvol te zijn en dat kan ook niet. Niet iedereen wil of moet meedoen en nee, een beetje top-down kan echt geen kwaad, ook als het gaat om burgerinitiatief. Daar hebben de planologen vrede mee.

In de praktijk

Wat de studente me vertelt herken ik in mijn [interview](#) met betrokkenen van Wijkaanpak De Pas in Winterswijk. De Pas is een overrijpe Bloemkoolwijk, of eigenlijk: over de datum. Met verhalen uit de buurt als inspiratiebron wordt de openbare ruimte van de wijk aangepakt en wordt het Bloemkool-concept uit de jaren 70 naar 2021 gebracht. Burgerinitiatief wordt door de gemeente van bovenaf gestimuleerd door het organiseren van kleinschalige activiteiten. Participatie wordt gezien als van groot belang voor het slagen van de plannen. Maar wat bleek: een deel van de buurtbewoners heeft geen behoefte aan participeren, zij vinden dat de gemeente het zelf maar moet oplossen. Wijkaanpak de Pas komt daarom tot de conclusie: pak participatie in kleine stapjes aan, want bijde buurtbewoners heeft het tijd nodig om de waarde ervan te laten doordringen.

Net zoals bij top-downkoningin Alma.

Blog 9

Back to basics

Fotograaf: Jasper van Doeselaar

Met een goed gevoel kan ik mijn zoektocht naar Faro afsluiten. In september vreesde ik nog dat het verdrag zou zorgen voor radicale veranderingen, dat de erfgoedprofessional straks alleen maar buurtbarbecues mocht organiseren. Maar mijn angst blijkt ongegrond. We zitten al midden in die verandering en mijn ervaring is tot nu toe positief.

De afgelopen maanden merkte ik hoezeer de erfgoedsector al bezig is met de dingen die Faro voorschrijft. En natuurlijk, het was mijn taak om projecten te interviewen die daar juist mee bezig zijn. Maar doordat ik op Faro-gerelateerde zaken, zoals participatie, inclusie, verhalen en eigenaarschap ging letten, kwam ik het plotseling overal tegen. Nieuwsartikelen over de 'verhalen' achter het erfgoed. Archeologen die spraken over gemeenschapsarcheologie. Musea en nieuwe erfgoedstudierichtingen die zich richten op diversiteit en inclusie. En laatst schoof ik online aan bij een groots erfgoedevenement dat helemaal in het teken stond van Faro-onderwerpen.

We vinden Faro overal om ons heen

Aanvankelijk zag ik een verdrag als een grote kentering in de geschiedenis, het begin van een nieuwe tijd. Maar dit beeld lijkt voor Faro niet te kloppen. Want hoewel de meesten van ons de uitvoering nog lastig vinden, denken en discussiëren we met z'n allen veel over de dingen die het verdrag benadrukt. We vinden Faro overal om ons heen.

Daarentegen valt het me op dat maar weinig mensen – de geïnterviewden meegeteld – het verdrag kennen. Misschien is dat ook niet zo gek. Faro werd in 2005 als Europees verdrag opgesteld door erfgoedexperts en de Raad van Europa. Hierdoor lijkt een grote afstand te zijn ontstaan tussen het verdrag en de burger. Ook ik had moeite om er in de buurt te komen. Faro benadrukt onder andere burgerinitiatief, maar het verdrag is niet ontstaan vanuit de burger zelf. Het is tot nu toe nog vooral een verdrag door én voor de professional. Een fijne leidraad voor ambtenaren om richting te geven aan hun beleid.

Duurzaamheid

Maar ondanks dat het verdrag een ver-van-ons-bedshow is, bloeien er bij burgers al een heleboel ideeën op die in lijn zijn met Faro. En daar zitten ook ideeën tussen die eveneens passen bij een andere maatschappelijke beweging: de duurzaamheidstrend. Zo sprak ik voor mijn laatste [interview](#) met de 27-jarige Pascal Gelling. Door middel van zijn project 'Conserveer de Toekomst' onderzoekt hij hoe de oude manieren van voedsel conserveren kunnen worden ingezet in het duurzaamheidsvraagstuk.

Pascal heeft de afgelopen jaren een groeiende interesse bij vooral jonge mensen gezien voor zowel materieel als immaterieel erfgoed. Hij denkt dat dit komt doordat veel jonge mensen bezig zijn met duurzaamheid. Zij willen niet meer alles steeds luxer en moderner, maar gaan liever 'terug naar de basis'. Ze dragen tweedehandskleding, kopen lokaal voedsel, doen aan *slow cooking*, *slow living*, ze willen met hun handen bezig zijn... dan kom je al gauw uit op hoe ze het vroeger deden. Ik zou zeggen, laat erfgoed je inspireren en ga back to basics.

Op weg

Echter, niet alleen duurzaamheid lijkt hipper bij de jonge generatie. Ook de dingen die Faro benadrukt, zoals bijvoorbeeld diversiteit en openheid, zijn voor deze generatie vanzelfsprekender. Wij doen niet meer aan gesloten hiërarchische groepen. De jonge generatie is naar buiten gericht bij ons gaat het om zo veel mogelijk likes.

We bewegen ons dus in de goede richting. Maar het kost tijd om onze bestemming Faro te bereiken. Bij de één dringt verandering nou eenmaal sneller door dan bij de ander. Daarnaast is erfgoed van origine hetgeen waar we ons aan vastklampen in grillige tijden. Dat zet veranderingen op de rem. Maar dat voorkomt ook dat we radicaal doorslaan. De erfgoedprofessional hoeft heus geen buurtbarbecues te organiseren.

Hopelijk tot snel!
Alma

Colofon

Op zoek naar Faro
Een persoonlijke ontdekkingsstocht naar de betekenis
van een Europees verdrag

Programma Faro
Auteur: Alma Hoekstra, De Erfgoedstem
Fotografie: Jasper van Doeselaar

© Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort 2021

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl